

นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก

GRASSROOTS SOCIAL INNOVATION AND EASTERN LOCAL COMMUNITY DEVELOPMENT

พลอยพิณญา หาญหฤทัยวัลย์*

Received: 2020-09-06

Ploypinya Hanharuethaiwan

Revised: 2020-12-29

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์**

Accepted: 2020-12-31

Preecha Piamphongsant

ชัยณรงค์ เครือنوان***

Chainarong Krueanuan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมสังคมรากหญ้า ในชุมชนท้องถิ่นตะวันออก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเหล่านั้น ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ของนวัตกรรมสังคมจากรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นตัวแทนของชุมชนภาคตะวันออกที่ผู้วิจัยศึกษานั้นประกอบไปด้วยชุมชนวนเกษตรพวา ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จ.ตราด ชุมชนริมน้ำจันทบูรและชุมชนพลอยจันทบุรี ทั้ง 4 ชุมชนนี้ถือเป็นตัวแทนของนวัตกรรมแนวคิดใหม่เพื่อการพัฒนาวัตกรรมการจัดการบริหารองค์กร นวัตกรรมทางด้านผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูปตามลำดับ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้าและเครือข่ายชุมชนเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย ทางผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และศึกษางานวิจัยเพิ่มเติม รวมถึงวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด GI/ Murphy/ George C.Homans เป็นกรอบในการศึกษา ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบของนวัตกรรมรากหญ้าในเครือข่ายชุมชนภาคตะวันออกมีรูปแบบความสอดคล้องกับเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรม และ บทบาทของสังคมในแต่ละสังคมอย่างเห็นได้ชัดและแตกต่างกัน นวัตกรรมดังกล่าวกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนทั้งด้านการดำรงชีพและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ รูปแบบของนวัตกรรมเหล่านี้ยังช่วยส่งผลให้เกิดส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้ชัดจากทั้งชุมชนวนเกษตรพวา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกันกับสัตว์อย่างช้างป่าได้อย่างยั่งยืนผ่านนวัตกรรมวนเกษตร และชุมชนสัจจะ

* นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สะสมทรัพย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของการดำรงชีพและการตั้งมั่นในคุณธรรมที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่นและส่งผลต่อความเจริญของชุมชน อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมรากหญ้าไม่เพียงแต่เป็น สิ่งที่ต้องได้รับการผลักดันจากคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไปเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าและยั่งยืน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้นวัตกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านการทำเสื้อจันทบูรและพลอยจันทบูรสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ: นวัตกรรมรากหญ้า / เครือข่ายสังคม / ชุมชนภาคตะวันออก

ABSTRACT

The objective of this qualitative research is to study the grassroots social innovation eastern local community in Thailand. The researcher focuses on the format of grassroots social innovations, the factors that form the grassroots social innovations and also the relationship between the grassroots social innovation and the eastern local community sustainability development. Four eastern local communities were selected to represent the whole eastern local communities are Phawa agroforestry community, Veracity accumulated group in Trat province, Chanthaboon Waterfront community and Chanthaburi Gems community. These four communities are the representative of paradigm innovation, organizational management innovation, product innovation and process innovation consecutively. The researcher follows the grassroots social innovation and social network as main frameworks of this research. Information is gathered from interview, observation, and documentary research together with political economy analysis of GI /Murphy/ George C. Homans frameworks. The study shows that the four formats of grassroots social innovation are obviously connected and has positive connection with the eastern local communities. Each grassroots social innovation is embedded into the community way of life in living especially in harmony with nature. Besides, these innovations help forming the sustainability in their communities.

The results are clearly seen in Phawa agroforestry community where people can have sustainability living with wild elephants and in Veracity accumulated group in Trat province where subsistence and merits are connected and driving the better life in community. However, the driven of local community for grassroots social innovation is not enough, support from the government is also required in case of growth and sustainability. Therefore, the government has to play a crucial role in supporting these communities especially in Chanthaboon Waterfront community and Chanthaburi Gems community to be able to sustain and grow these innovations in the future.

Keywords: gassroot social innovation / social network / eastern local community

1. บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างทางการตลาดอย่างที่เกิดขึ้นในโลกาภิวัตน์ ไม่เป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีอยู่มาก่อน แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ ๆ หรือแผนธุรกิจใหม่นั้น ส่วนใหญ่ล้วนก่อกำเนิดมาจากการเรียนรู้ของคนเราจากฐานความรู้ในแทบทั้งสิ้น เกิดการสร้างนวัตกรรมที่เด่นชัด เกิดสินค้าที่ชีววิทยาศาสตร์เป็นฐาน (Science-Based) ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ตลอดจน การออกแบบด้วยความคิดที่สร้างสรรค์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เดียวกันเมื่อพิจารณาสัดส่วนของการลงทุนและ การใช้จ่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนา กับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) การสร้างนวัตกรรมก็มีความสำคัญต่อการขยาย ตลาด และการสร้างตลาดใหม่ทั้งในและต่างประเทศ ถึงแม้ว่าความเข้าใจโดยทั่วไปจะมีความคิดเห็นในทำนองเดียวกันว่าการเกิดนวัตกรรมทั่วโลกที่โดดเด่นนั้นเป็นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นการสร้างนวัตกรรมจากที่อุปดาว์ลงมา ตัวอย่างเช่น นวัตกรรมที่จะเข้ามามีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ทั้งด้านการแพทย์ หรือเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ เครื่องรักษาผู้ป่วยอัมพาต รถบรรทุกไร้คนขับ โทรศัพท์มือถือ ระบบจ่ายเงินผ่านใบหน้าคอมพิวเตอร์ควอนตัม กล้องเซลล์ที่ 360 องศา โซล่าเซลล์เก็บกักความร้อน การแก๊ยขึ้นเพื่อรักษาพันธุกรรม Botnets of Things ในยุคที่อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ล้วนเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต หรือสิ่งประดิษฐ์หุ่นยนต์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้โดยการใช้ทุนวิจัยมหาศาลเป็นการสร้างนวัตกรรมจากข้างบนลงมาให้ประชาชน และอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญของการวิจัยและพัฒนาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ ทำให้เกิดนวัตกรรม เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดในการเกิด นวัตกรรมของ Schumpeter พบว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการวิจัยและพัฒนาจะทำให้เกิดนวัตกรรม ได้ จะต้องส่งผ่านผู้ประกอบการซึ่งเป็นกลไกและตัวกลาง สำคัญในการทำให้เกิดนวัตกรรม¹ จนเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าผู้ประกอบการไม่ใช่เป็นเพียงเจ้าของธุรกิจ ผู้บริหาร หรือนักประดิษฐ์ แต่ผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้ที่สร้างนวัตกรรมอีกด้วย

นวัตกรรมเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และหากพูดกันแบบภาษาชาวบ้านแล้ว คำว่า 'นวัตกรรม' มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้ออกนโยบายจากข้างบน ไม่ว่าจะมาจากโครงการจากรัฐหรือแม้แต่ภาคเอกชนก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า นวัตกรรมบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้น ไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการประชาชนได้ในทุกพื้นที่ และการสร้างนวัตกรรมแต่ละอย่างต้องใช้เงินทุนอย่างมาก ผู้ที่จะสร้างนวัตกรรมให้ใช้อย่างแพร่หลายได้ต้องเป็นผู้มีทุน มีความคิด มีการศึกษา เป็นผู้ประกอบการภาคเอกชน หรือไม่ก็เป็นนโยบายนวัตกรรมที่ภาครัฐคิดและสรรค์สร้าง จากข้างบนสู่ล่าง สร้างเสร็จก็นำไปให้กับประชาชน แต้นนโยบายเหล่านั้นกลับมีปัญหากเกิดขึ้นมันไม่ตรงกับความต้องการองค์กร ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาอย่างมาก จึงทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาและจัดการแก้ไขปัญหาตนเอง

และในมุมมองในเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้น ไม่ได้มองมุมมองอย่างเดียวว่าการสร้างนวัตกรรมเอง ในช่วงนั้นประเทศไทยเพิ่งผ่านปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำปี พ.ศ. 2540 มารวมทั้งยังมีปัญหาด้านการเมืองและสังคมอยู่มาก เรามองว่าปัญหาวิกฤตของประเทศไม่ใช่เรื่องปัญหาทางเทคนิคในการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่จะต้องปฏิรูปเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นระบบองค์รวม

¹ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, เอกสารการบรรยายแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า, มหาวิทยาลัยรังสิต, 2017)

ด้วย ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องการการมองใหม่ การคิดค้นหาคำตอบใหม่ ๆ ที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่า การมองวิธีการมองและแก้ไขปัญหาแบบแยกเป็นส่วน ๆ และใช้วิธีการแก้ไขปัญหาในเชิงเทคนิค มีการมองแบบองค์รวม มีการมองภาพรวมทุกอย่างเป็นสหวิทยาการ ทั้งทางด้าน การเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ภายใต้บริบทการพัฒนาเช่นนี้ ทำให้ “ผู้คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคม ต่างพยายาม “ลุกขึ้น” เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นด้วย “การสร้างนวัตกรรมท้องถิ่น (รากหญ้า)” หลากหลายรูปแบบเช่น รูปแบบนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนา (Paradigm Innovation) ผ่านตัวแทนเครือข่ายเกษตรกรพวา เพื่อแก้ไขปัญหาสภาวะขาดทุน เป็นหนี้สินของชาวบ้าน จากเมื่อก่อนมีไว้เพื่อขายปรับเปลี่ยนกระบวนการมาใช้วิธีปลูกพืชเชิงเดี่ยว จากเหตุการณ์ภายใต้วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เกิดการบุกรุกทำลายป่า ชาวบ้านติดหนี้สิน ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังกรณีการเกิดขึ้นของ “เครือข่ายเกษตรกรพวา” เครือข่ายเกษตรกรชุมชนพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรีนี้ ได้ถูกจัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 มาจนถึงปัจจุบันก็รวมเป็น 20 ปี ได้รับอิทธิพลแตกตัวมาจากเครือข่ายเกษตรกร ของผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา² เพื่อแก้ปัญหานี้สิน เนื่องจากสมัยก่อนชาวพวานิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ว่าจะทำมันสำปะหลัง หรือปลูกยางพารา ทำสวนผลไม้ชนิดเดียว เพราะได้ราคาผลผลิตที่สูงจากการกำหนดราคาของภาครัฐ แต่เนื่องยุคสมัยที่เปลี่ยนไปการควบคุมราคาข้าวซื้อมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวบ้านต้องประสบปัญหาการขาดทุน เนื่องจากต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากนายทุน พ่อค้าวัตถุดิบ การทำเกษตรเชิงเดี่ยวอาศัยปัจจัยภายนอกแทบทุกอย่างในการผลิต ต้องนำเข้าและใช้วัตถุดิบจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และเกษตรกรยังไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ต้นทุนส่วนใหญ่จึงมักอยู่ที่วัตถุดิบที่ไม่สามารถผลิตเองได้และราคาก็ขึ้นอยู่กับกลไกทางตลาด พ่อค้าวัตถุดิบจะเรียกราคาจากเกษตรกรได้ 100% ตลอดจนยุคที่เฟื่องฟูของยางพารา ชาวบ้านมีรายได้ดีก็ได้ไปกู้เงินจากสินเชื่อเพื่อซื้อรถ สิ่งอำนวยความสะดวกของใช้ฟุ่มเฟือย เมื่อราคายางพาราตก ไม่มีเงินเพียงพอที่จะส่งต้นและดอกเบี้ยย ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ไม่ทำก็ไม่เป็นหนี้เพราะหนี้เก่าออกดอกเรื่อย ๆ ชาวบ้านและชุมชนพวาจึงเริ่มหันปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาทดลองปลูกพืชผลแบบผสมผสานมีผลผลิตตลอดปี ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงธรรมชาติ ทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตไปได้มาก และอีกทั้งเดี่ยวนีเกษตรกรบางรายยังเปิดพื้นที่ขายของ จัดกิจกรรมเข้าร่วมงานขายผลผลิต ทำให้ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางได้ผลผลิตเต็มราคาไม่โดนกดราคา ทำให้การเป็นหนี้ของชาวบ้านลดลง และหมดหนี้ และที่สำคัญการใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ทำให้บำรุงรักษาดินทำให้พื้นดินไม่เสื่อมโทรมในระยะยาว เป็นการให้มนุษย์อยู่ร่วมกับป่าได้ชาวชุมชนพวาเองได้รวมตัวกันสร้างชุมชนให้แข็งแรงด้วยวิถีเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ที่เรียกว่า วนเกษตร จึงกลายเป็นนวัตกรรมวนเกษตร แบบป่าเพราะชาวตำบลพวาเป็นชุมชนที่รายล้อมไปด้วยป่าไม้ ชุมชนเรียนรู้วิธีจะอนุรักษ์ผืนป่า พร้อมปรับตัวให้อยู่ร่วมกันได้กับสัตว์ป่าที่เข้ามาทำลายพืชผล ยกตัวอย่างเช่น ช้างเป็นต้น และชุมชนชาวยังจัดกิจกรรมปลงคืนถิ่น เป็น วัฒนธรรมงานบุญเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และปลูกจิตสำนึกและเป็นเครื่องเตือนใจที่ดี พร้อมทั้ง มีการจัดประชุมกันระหว่าง

² ฤกษ์พงษ์ กิจดิกร, หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่เมรุวัดห้วยหิน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา, สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มูลนิธิวนเกษตร ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (วันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน 2560).

ชาวสัญลักษณ์ที่ดีของชุมชนชาวพวา เพื่อพูดคุยถึงปัญหาและการสร้างนวัตกรรม ภูมิปัญญาใหม่ ๆ ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นชาวพวา อ.แก่งหางแมว จ.จันทบุรี³

นวัตกรรมจากรากหญ้าที่คิดสร้างมาจากข้างล่างไปสู่ข้างบนนั้นดีกว่าจากนวัตกรรมข้างบนสู่ข้างล่าง เพราะนวัตกรรมจากรากหญ้านั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่ทำกันเองมาจาก นวัตกรรมจากรากหญ้าจะเป็นพื้นที่แห่ง การเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นตัวอย่างให้พื้นที่อื่น ๆ และขั้นที่สองของรากหญ้าก็จะก้าวขึ้นไปสู่ระดับชาติต่อไปคือจะไม่ใช้ชุมชนท้องถิ่นอีกแล้ว จะมีการแปรเปลี่ยนแปรสภาพจากสภาพดั้งเดิมไปสู่ระบบนวัตกรรมประชาชาติ แต่ก่อนเราจะเห็นเฉพาะภาคอีสาน สรุปแล้วนวัตกรรมจากรากหญ้า คือชุมชนต้องการสิ่งใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลง วิถีปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตามที่เคยทำมาให้เป็นวิถีใหม่และอนาคตก็ไม่เป็นรากหญ้าต่อไปก็จะเป็นพื้นที่นวัตกรรมระดับชาติ ผู้วิจัยได้เขียนข้อมูลจากข้างบนนั้นว่านวัตกรรมที่มาจากข้างบนสู่ข้างล่างนั้นทำให้ประชาชน องค์กรชาวบ้านเกิดปัญหาได้รับสภาวะไม่หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลางของนวัตกรรมที่มาจากนวัตกรรมของเอกชนหรือรัฐ เหตุนี้ให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าอะไร คือ เหตุ/ปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมจากรากหญ้า รวมทั้งนวัตกรรมจากรากหญ้าที่ถูกสร้างขึ้นโดยเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วยนวัตกรรมอะไรบ้าง และนวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมีความสำคัญอย่างไรในการพัฒนาท้องถิ่นและการสร้างความยั่งยืนให้แก่ท้องถิ่น และที่สำคัญในการวิจัยแนวคิดนวัตกรรมจากรากหญ้า เมื่อติดตามงานวิชาการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษานวัตกรรมจากรากหญ้าจากพื้นที่ภาคอื่น ๆ เช่น นวัตกรรมเขื่อนของภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่ นวัตกรรมการปลูกทุเรียนลับแล บนภูเขาของจังหวัดอุดรดิตถ์ แต่ไม่มีการพูดถึงนวัตกรรมจากรากหญ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะนักวิชาการส่วนมากมักจะเอาไปรวมกับภาคกลาง ทำให้มีรีเสิร์ชแก๊ป (Research gap) เป็นช่องว่างแห่งองค์ความรู้ที่ยังไม่มีใครทำงานวิจัยนี้มาก่อน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของนวัตกรรมสังคมจากรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตในด้านเวลาของการวิจัย

ช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สร้างนวัตกรรมจากรากหญ้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในแต่ละรูปแบบผ่านตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายสังคมจะสมทรัพย์ จังหวัดตราด เริ่มทำการศึกษาดังตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2561 นวัตกรรมเครือข่ายวนเกษตรรา เริ่มทำการศึกษาดังตั้งตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540-2561 นวัตกรรมเสื้อจันทบุรีของชุมชนคาทอลิกในจังหวัดจันทบุรี

³ กฤษฎา ขจรกลิ่น, ชนชาติพันธุ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมวจังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558

ทำการศึกษาดังแต่ ปี พ.ศ.2552-2561 และตัวแทนนวัตกรรมด้านกระบวนการผลิตและการแปรรูปพลอย
จันทบุรี ของชุมชนคาทอลิก ทำการศึกษาตั้งแต่ ยุคพลอยจนถึงปัจจุบัน

3.2 ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการวิจัย

การศึกษารังนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และทำความเข้าใจ 4 เครือข่าย คือ เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์
จังหวัดตราด เครือข่ายวนเกษตรรา จังหวัดจันทบุรี เครือข่ายการเจียรไนพลอย จันทบุรี และเครือข่าย
หัตถกรรมการทอเสื่อจันทบุรี โดยการฉายปรากฏการณ์จากเครือข่ายทั้ง 4 เครือข่าย ผ่านวิเคราะห์สาเหตุทำ
ให้เกิดเครือข่ายเหล่านี้ สาเหตุทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินและสร้าง
ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของผู้คน ในชุมชนท้องถิ่น

3.3 ขอบเขตในเนื้อหาการวิจัย

3.3.1 ศึกษาเครือข่ายรูปแบบนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนาในภาคตะวันออก ว่าสร้าง
เครือข่ายไปยังชุมชนท้องถิ่นและชาวบ้าน ได้อย่างไร

3.3.2 หลังจากการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมแล้ว จะมีการโยกโยกกับชาวบ้านรากหญ้าของชุมชน
ด้วยวิธีใด

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีวิทยา เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึก เกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือสถานการณ์หนึ่ง หรือหลาย
เหตุการณ์ เช่น ชุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Settings) โปรแกรม (Programs) กลุ่มของสังคม (Social Groups)
ชุมชน (Communities) บุคคล (Individuals) หรือสิ่งอื่นๆ อย่างมีระบบ ซึ่งบางครั้งการศึกษา Case (กรณี) ใด
Case หนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยัง Case อื่นๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกับวิธีการสังเกต หรือเฝ้าดูอย่างใกล้ชิด
แต่บาง Case ก็อาจต้องใช้หลายวิธีการเพราะแต่ละ Case มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน⁴

4.1 การวิเคราะห์โครงสร้าง ที่เปรียบเทียบแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ
ในสังคม ดังนั้น โครงสร้างสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องคงทนกว่าความสัมพันธ์ทาง
สังคมอื่นๆ โครงสร้างสังคมในที่นี้จะมีลักษณะสำคัญ คือ มีลักษณะสองด้านของโครงสร้าง (Duality of
Structure) ได้แก่ การที่โครงสร้างจะเป็นทั้งเงื่อนไข (Condition) และผลผลิต (Product) ของการกระทำทาง
สังคม (Social Action) กล่าวคือ

4.1.1 โครงสร้างด้านที่เป็นเงื่อนไขมีคุณสมบัติในการกำหนดเงื่อนไขการกระทำทางสังคมว่าจะ
ไปในทิศทางที่จะช่วยเหลือ หรือจำกัดการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่ง แห่งที่ทางสังคมของผู้กระทำทาง
สังคม ดังนั้น โครงสร้างทางสังคมจึงมีบทบาททั้งการสร้างข้อจำกัด หรือเปิดโอกาสในเวลาเดียวกัน แต่จะ
ขึ้นอยู่กับว่าผู้กระทำทางสังคมต่างๆ ได้เข้าถึงทรัพยากรของสังคมมากน้อยแตกต่างกันอย่างไร

4.1.2 โครงสร้างในด้านที่เป็นผลผลิตของการกระทำทางสังคม ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างทางสังคมได้
ก่อรูปมาจากการกระทำร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งมีการต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) ที่มีทั้งความขัดแย้ง
(Contradiction) และความร่วมมือ (Cooperation) และโครงสร้างทางสังคมก็สามารถปรับเปลี่ยนไปตาม
ผลลัพธ์ของการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างผู้กระทำทางสังคม 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ระหว่างผู้กระทำฝ่ายหนึ่ง

⁴ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, การวิจัยชุมชนชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก, รายงานการ
วิจัยชุมชน, 2552

ต้องการรักษาโครงสร้างเดิมไว้ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ และคุณค่าให้ตัวเองต่อไปกับผู้กระทำกรอีกฝ่ายหนึ่งที่ยพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อจัดสรรผลประโยชน์และคุณค่าในทิศทางใหม่ ความพยายามเปลี่ยนแปลงหรือปรับโครงสร้างเป็นผลมา จากความตึงเครียดของโครงสร้างเดิม ซึ่งจะเป็นโอกาสที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม(Social Movement) สามารถเข้ามามีบทบาท ในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้าง ในที่นี้ จึงต้องพิจารณาอย่างเป็นกระบวนการทั้งในขั้นการก่อรูป(Production) การสืบทอด(Reproduction) และการเปลี่ยนรูป(Transformation)ของโครงสร้างสังคม

4.2 การวิเคราะห์ผู้กระทำกร ภายใต้ฐานคิดที่ว่ามนุษย์ผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนทางสังคม แต่ด้วยเหตุที่มนุษย์เกิดและดำรงอยู่ในสังคม ดังนั้น มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นตัวแทนของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอ กล่าวโดยสรุปแล้วการกระทำกรของมนุษย์ จึงมีลักษณะของการกระทำกรทางสังคมเสมอ การกระทำกรทางสังคมในที่นี้ หมายถึง การเคลื่อนไหวของกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันจากฐาน การมีอัตลักษณ์ร่วมกัน หรือมีสถานะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่เดียวกันทางสังคม โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะเคลื่อนไหวด้วยเจตจำนงอย่างไรอย่างหนึ่ง

4.3 ปฏิสัมพันธ์ในเชิงวิภาษวิธีระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำกรทางสังคม ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคม (Social Process) ดังนั้น การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสังคม ในฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคม นั้น จะต้องพิจารณากระบวนการทางประวัติศาสตร์เพื่อช่วยให้เข้าใจความเป็นมาในอดีต สถานการณ์ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคต โดยการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ จึงเปรียบเสมือนการดูภาพยนตร์ที่จะเห็นภาพอย่างต่อเนื่อง

4.4 การสัมภาษณ์ วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ในที่นี้หมายถึงการได้มาซึ่งข้อมูลของผู้มีส่วนได้เสียของเครือข่ายนวกษตร โดยเฉพาะกลุ่มนวกษตรเมืองถิ่น องค์กรเครือข่ายในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยอาศัยแหล่งข้อมูล 3 แหล่งหลักๆ คือ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ ดังนี้

4.4.1 การศึกษาเอกสาร ทั้งเอกสารขั้นต้น(Primary Data) และเอกสารชั้นรอง(Secundary Data) โดยเฉพาะการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเครือข่ายนวกษตรรกกษตร สร้างจากผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ คือ ก.เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ โดยเป็นข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ เอกสารราชการที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายนวกษตรรกกษตร ชาวโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ข. เอกสารชั้นรอง (Secundary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลมาบ้างแล้ว เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความวิชาการ เป็นต้น

4.4.2 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interviews) ซึ่งมีแนวสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เป็นเครื่องมือโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์

4.5 การสังเกตการณ์ ในที่นี้เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการเฝ้าดูการกระทำ หรือพฤติกรรมที่ผู้วิจัยสามารถรับรู้ทำความเข้าใจและจดบันทึกเป็นข้อมูลได้ ซึ่งการสังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

5. ผลการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า สำหรับรูปแบบนวกษตรรกกษตรของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกที่พบมีความหลากหลาย โดยแบ่งออกเป็นประเภทของนวกษตรรกกษตรรูปแบบแนวคิดใหม่ในการพัฒนา รูปแบบ

นวัตกรรมด้านการจัดการบริหารองค์กร รูปแบบนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ และ รูปแบบนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูป ซึ่งสามารถสรุปผลงานวิจัยได้ดังนี้

1. นวัตกรรมรากหญ้าในรูปแบบแนวคิดใหม่ในการพัฒนา ซึ่งทำการศึกษาผ่านตัวแทนเครือข่ายวงเกษตรชุมชนพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี พบว่า เดิมทีนั้นชุมชนพวาดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก มีความเป็นอยู่ที่ผูกพันและกลมกลืนกับป่าและธรรมชาติ พื้นที่อาศัยเองก็มีความสมบูรณ์และอุดมไปด้วยสัตว์ป่าโดยรอบ หากแต่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เนื่องจากมีความเคารพซึ่งกันและกัน และยังมีทรัพยากรเพียงพอในการหากินทั้งคน และสัตว์ หากแต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่องการเปิดสัมปทานป่าขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2511 เป็นต้นมาก็ส่งผลให้ป่าไม้หายไประวดเร็ว ความเจริญเข้ามาแทนที่คนและสัตว์ป่าเริ่มขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีพ ส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนกันเกิดขึ้น และชาวบ้านเริ่มถูกทำร้ายโดยช้างป่าซึ่งเข้ามาบุกรุกที่ดินทำกินของชาวบ้าน เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยรวมถึงแหล่งอาหารถูกทำลาย ผู้คนในชุมชนเริ่มประสบปัญหาและมีการถูกทำร้าย ไปจนถึงชีวิตโดยช้างป่า ส่งผลให้มีการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยวิธีต่าง ๆ ตั้งแต่การใช้ความรุนแรง ไปจนถึงการเอาชีวิตรอดเป็นหลัก แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ และมีปัญหายืดเยื้อต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานหลายปี จนกระทั่งชาวบ้านตัดสินใจหันมาใช้ นวัตกรรมรากหญ้าในการแก้ไขปัญหา ผ่านการดำรงชีพแบบวนเกษตร กล่าวคือ เน้นการดำรงชีพ เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและสัตว์ป่า ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนและสัตว์ การปลูกพืชเพื่อยังชีพในชุมชนผสมกลมกลืนไปกับการปลูกป่าและสร้างที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารให้กับช้างป่า เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ รูปแบบนวัตกรรมทางด้านการจัดการบริหารองค์กร ทางผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านเครือข่าย สัจจะสะสมทรัพย์ ต.ห้วยแร้ง จ.ตราด ซึ่งในอดีตนั้น เกษตรกรจำนวนมากในประเทศไทยล้วนประสบปัญหาของการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทั้งที่ต้องการนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ ปัญหานี้ยังส่งผลกระทบต่อเนื้อทำให้เกษตรกรหรือชาวบ้านในชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหาโดยการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ ซึ่งเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง และเกิดวงจรการสร้างหนี้แบบไม่รู้จบ ซึ่งการแก้ไขปัญหาหนี้วงจรต่อเนื่องเริ่มจากการจัดตั้งองค์กรการเงินในระดับฐานราก ซึ่งพบได้ในหลากหลายรูปแบบทั้งในและต่างประเทศ แต่ละรูปแบบก็จะมีเหมาะสมแตกต่างกันไปสำหรับแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผ่านธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และสถาบันการเงินชุมชน อย่างไรก็ตามใน ต.ห้วยแร้ง จ.ตราด เลือกใช้วิธีการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นโดยพระนักพัฒนา พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ซึ่งท่านได้เห็นตัวอย่างชัดเจนจากกองทุนสะสมทรัพย์ของครูชบ⁵ นอกจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นี้จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถปลดหนี้ มีการเก็บออม และสามารถต่อยอดนำเงินไปใช้ประกอบธุรกิจได้แล้ว ยังสามารถใช้เป็นกุศโลบายให้เกิดความสามัคคี และปลูกฝังธรรมะในชุมชน โดยเฉพาะผ่านสมาชิกของกลุ่มเป็นสำคัญ การเลือกการจัดการบริหารองค์กรผ่านรูปแบบนี้จึงช่วยทั้งการแก้ไขปัญหาหนี้สินในชุมชน สร้างสวัสดิการที่ดีให้กับคนในสังคม สามารถช่วยพัฒนาชุมชนโดยรวมให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชุมชนอื่น ๆ ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิต ทั้งยังปลูกฝังให้คนในชุมชนมีสัจจะ วินัยได้สร้างความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและคุณธรรมในชีวิตของคนในชุมชนรูปแบบนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงในการทอเสื่อกมมา

⁵ พระชัชวาลย์ อัครมโม, ความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตำบลสีพญา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรำไพพรรณี, 2555

ตั้งแต่สมัยหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งผลิตภัณฑ์เสื้ออกของจันทบูรนี้มีลวดลายแปลกตา สวยงาม โดดเด่น แตกต่างจากที่อื่น รูปแบบการทอเสื้ออกในช่วงแรกก็ยังเป็นตามแบบของญวนที่เข้ามาเผยแพร่ให้กับเหล่าภคินีรักกางเขนในอารามหัดทอเพื่อเลี้ยงชีพเพียงเท่านั้น แต่เนื่องจากมีเวลาว่าง เหล่าภคินีจึงเริ่มออกแบบลวดลายในการทอให้สวยงามแปลกตาขึ้น และใช้สีธรรมชาติแบบง่ายที่มีอยู่โดยรอบในการย้อมให้เสื้ออกมีสีสัน จากนั้นจึงมีการเผยแพร่ความรู้และทักษะด้านการทอเสื้ออกไปยังชาวบ้านที่ว่างงานจากการทำเกษตรกรรม หรือการทำนาโดยรอบ เพื่อให้มีรายได้เสริม ชาวบ้านในละแวกนั้นจึงหันมาทอเสื้อเป็นอีกอาชีพหลักหนึ่ง ทำให้โอกาสค้าขายผลิตภัณฑ์มีมากขึ้น

2. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออก เพื่อสร้างนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกนั้น มีความแตกต่างกันไปตามประเภทรูปแบบของนวัตกรรม แต่ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าส่วนใหญ่แล้วล้วนถูกผลักดันมาจากการดำรงชีวิต หรือการยังชีพของผู้คนในชุมชนทั้งสิ้น ดังจะสรุปผลในรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนาของชุมชนนวนเกษตรพวา ปัจจัยนี้สืบอาจเกิดจากภัยพิบัติที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เกษตรกรนิยมการก่อกองไฟเพื่อการบริโภคและดำรงชีวิตรวมไปถึงการก่อกองไฟเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรกรรม ที่ช่วยผลักดันในการสร้างนวัตกรรมของชุมชนขึ้นมาอย่างมีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งในอดีตสมาชิกชุมชนพวานั้นเน้นการทำเกษตรแบบกระแสรู้นิยม และปัจจัยต้นทุนทางการผลิตที่สูงขึ้น และนำมาซึ่งการสร้างนวัตกรรมนวนเกษตรเพื่อการดำรงชีพอย่างพอเพียง

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าของการรวมกลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของไทย อันเนื่องมาจากเกษตรกรในอดีตไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้โดยง่าย และปัจจัยด้านศาสนา จะส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นปกติได้ และก็จะไม่มีเวลาในการเข้าฟังธรรมะและปฏิบัติธรรม เนื่องจากต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ผลักดันให้เกิดการก่อตั้งเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น ซึ่งนอกจากจะช่วยเป็นแหล่งเงินทุนให้ชาวบ้านแล้ว ยังฝึกนิสัยให้เป็นสมาชิกในเครือข่ายเป็นผู้มีสัจจะ

2.3 ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของการทอเสื้ออก คือ ปัจจัยด้านการเลี้ยงชีพของชุมชนริมน้ำจันทบูร และปัจจัยด้านการอนุรักษ์และการสนับสนุนพัฒนาเพื่อต่อยอดและสืบสานวัฒนธรรมและอาชีพของชาวบ้าน ทำให้พัฒนาอุตสาหกรรมการทอเสื้ออกเดิมให้มีสีสันที่สวยงามขึ้น มีลวดลายแปลกตาขึ้น และสามารถต่อยอดไปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ทันสมัยมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากความต้องการในการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน และอีกส่วนก็เพื่ออนุรักษ์นวัตกรรมรากหญ้าของงานหัตถกรรมการทอเสื้ออกนี้ให้คงอยู่สืบไปนั่นเอง

2.4 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการผลิตและการแปรรูปของพลอยอัญมณี คือปัจจัยด้านวัตถุดิบในการผลิตขาดแคลน เนื่องมาจากกระแสความนิยมในการทำเหมืองพลอยในช่วงแรก และปัจจัยของผู้ประกอบการที่ต้องการสร้างความยั่งยืนให้กับอุตสาหกรรมพลอย

3. ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน คือนวัตกรรมรากหญ้าเหล่านั้นได้ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ และทำให้ชาวบ้านสามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้ากับชุมชนนวนเกษตรพวา เป็นนวัตกรรมที่ริเริ่มมาจากท่าน

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งเสนอแนวคิดให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันกับช้างป่าอย่างสงบสุขผ่านการทำการเกษตรแบบวนเกษตร เป็นการนำแนวทางปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาใช้ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับช้างป่า โดยเน้นความรัก ความเคารพ ความเข้าใจในวิถีการใช้ชีวิตของทั้งคนและช้าง โดยทำการปรับประยุกต์ให้เข้ากับพื้นที่ของชุมชน และเน้นการปลูกผลไม้เพื่อยังชีพ รวมถึงพืชผักที่ช้างป่าไม่กินหรือสามารถปลูกใหม่ทดแทนได้ง่ายหากถูกทำลาย ซึ่งการทำวนเกษตรในชุมชนพวา ช่วยส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเกษตรพวาสามารถพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้น ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยสร้างความยั่งยืนในการเลี้ยงชีพให้กับชาวบ้านในชุมชน อันเนื่องมาจากการแก้ไขปัญหาการกักขังสัตว์ของเกษตรกรนอกระบบ ให้ย้ายเข้ามาเป็นสมาชิกในเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์และเริ่มการออมทรัพย์และกู้เงิน เมื่อการออมทรัพย์กลายเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวบ้านแล้ว ตามหลักปฏิบัติธรรมและทำความดีผ่านการเป็นสมาชิกของเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ รวมถึงการปลูกฝังในสมาชิกครอบครัวและโรงเรียนให้สมาชิกที่เป็นเยาวชนได้ซึมซับการมีสัจจะ การอดออมและคุณธรรม ตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อช่วยให้เกิดความยั่งยืนในนวัตกรรมของเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราดนั่นเอง สำหรับความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าการทอเสื่อกและการเจียรในพลอยของจังหวัดจันทบุรีนั้น ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถยังชีพได้ เริ่มตั้งแต่มีการปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้วิถีชีวิตของการทอเสื่อ เริ่มช่วยจับกกตั้งแต่อายุ 7-8 ขวบ และเริ่มช่วยทอเสื่อกกตั้งแต่ยังอายุ 15 ปี ทั้งยังได้มีการสืบทอดผ่านการสอนให้นักเรียนที่โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ได้เรียนรู้การทอเสื่อจันทบุรีโดยกลุ่มภคินีรักกางเขน ซึ่งเด็กนักเรียนที่โรงเรียนจะมีการพัฒนาต่อยอดหลายรูปแบบใหม่ ๆ ของการทอเสื่อ รวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและลวดลาย และการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลส่งผลให้นวัตกรรมการทอเสื่อยังสามารถสืบทอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ ส่วนของการเจียรในและเผาพลอยเพื่อปรับปรุงคุณภาพของพลอยอัญมณีก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลในการจัดงานรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ลูกค้าได้สามารถเข้าถึงผู้ผลิตและผู้ประกอบการได้โดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้สามารถผลิตสินค้าได้ตรงกับความต้องการของลูกค้าที่แท้จริง และการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องของภาษีก็จะช่วยส่งผลให้ผู้ประกอบการสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนขึ้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยยึดหลักแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเกี่ยวข้องกับ 3 แนวคิดหลัก ทั้งพื้นที่นวัตกรรม นวัตกรรมของความยั่งยืน และกระบวนการสร้างนวัตกรรม 3 ระดับเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจ โดยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการบูรณาการให้ส่วนของนวัตกรรมรากหญ้าได้ผสมผสานเชื่อมโยงร่วมกับทฤษฎีของแนวทางความยั่งยืนเพื่อสร้างองค์ความรู้การวิเคราะห์ในแบบที่ยั่งยืนในระดับของบทบาทชุมชน โดยแสดงให้เห็นตั้งแต่การริเริ่มของสหราชอาณาจักรผ่านกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืนปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนมีความพึงพอใจในความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ และเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้นของคนรุ่นต่อไปในอนาคต โดยการผลักดันของหน่วยงานของรัฐบาล ในส่วนของนวัตกรรมนั้น พบว่าแนวคิดของ DTI ได้นิยาม

⁶ ภูริธรรุ โชติธรรม, การทอเสื่อกกกับ “ทุน” ของชุมชนบางสระเก้าในจังหวัดจันทบุรี, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สักทอง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2559)

นวัตกรรมถึงความสำเร็จในแนวคิดใหม่ ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของเครื่องมือ อุปกรณ์ และการออกแบบ ซึ่งจะมีการบูรณาการร่วมกับขีดความสามารถที่ยั่งยืนและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งจากนโยบายและการสนับสนุนของรัฐบาลของสหราชอาณาจักรในสมัยนั้นขยายผลมาถึงความยั่งยืนของการปฏิบัติสู่ความยั่งยืนในหลากหลายชุมชน โดยเปลี่ยนมาเน้นที่การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาออกเหนือจากการจำกัดไว้เพียงนโยบายที่เขียนขึ้นเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาลงไปเฉพาะถึงเรื่องของนวัตกรรมรากหญ้าจะพบว่าเป็นนวัตกรรมที่เน้นการรวบรวมความหลากหลายเพื่อผลักดันด้านความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ใช่เพียงการผลักดันเพื่อส่งเสริมในด้านเศรษฐกิจหรือผลกำไรเพียงอย่างเดียว ซึ่งจากแนวคิดของ Burgess ก็ให้การสนับสนุนว่ากิจกรรมของชุมชนนั้นจะเป็นประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อเกิดการสร้างเป็นองค์ความรู้ และถูกนำไปปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันออกไป และหากใช้องค์ความรู้แนวคิดแบบรากหญ้ามารูปแบบ Niches Model นั้น จะแสดงให้เห็นถึงความท้าทายของนวัตกรรมแบบรากหญ้าสามารถแยกได้เป็นความท้าทายที่แท้จริง หรือ Intrinsic challenges ซึ่งมีบุคคลในชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ และต้องมีการสนับสนุนที่ชัดเจนเพื่อส่งผลให้โครงการอยู่รอด และความท้าทายแบบกระจาย หรือ Diffusion challenges ซึ่งจะมีข้อจำกัดในด้านปัจจัยการเติบโตของโครงการแบบก้าวกระโดด เนื่องจากไม่สามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวางได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งภายใต้บริบทนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยพบว่า นวัตกรรมท้องถิ่นด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของชุมชนริมน้ำจันทบูรเอง ก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลรวมถึงสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีซึ่งก่อให้เกิดการต่อยอดของการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวทั้งด้านการขอมสึ และสร้างความคงทนของสื่อเพื่อให้มีลวดลายที่แตกต่างและเกิดการต่อยอดไปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของนวัตกรรมและพัฒนาอาชีพรวมถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นได้ เช่นเดียวกันกับนวัตกรรมรากหญ้าด้านการเผาผลาญของจันทบุรี ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อช่วยในการสร้างความยั่งยืนและเปิดโอกาสให้กับธุรกิจขนาดเล็กสามารถเติบโตและก้าวไปสู่การแข่งขันเทียบเท่ากับต่างชาติได้

ในด้านแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชน ทางผู้วิจัยใช้พื้นฐานองค์ความรู้จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของ Richard Emerson เพื่อนำมาต่อยอดและทำความเข้าใจ โดยพบว่าเครือข่ายสังคมเองจะประกอบไปด้วยตัวบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์ร่วมกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลซึ่งประกอบไปด้วยหลายบทบาทหน้าที่ ซึ่งความสัมพันธ์นั้นก็อาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน เนื่องจากพื้นฐานการรับรู้และแลกเปลี่ยนการตัดสินใจได้ส่งผลต่อการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนอีกด้วย ซึ่งแนวคิดของ Emerson มีความคล้ายคลึงกันกับแนวคิดของ Jeremy Boissevain ในเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารและแลกเปลี่ยน และทั้งแนวคิดของ Emerson และ Jeremy เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชนในประเทศไทย ทั้งของเสรี พงศ์พิศ พระมหาสุทนต์ อากาศโร ประเวศ วะสี และนักวิชาการท่านอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเครือข่ายสังคมว่าเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน และมีเป้าหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและยั่งยืน ซึ่งอาจก่อตัวได้ 3 รูปแบบตามแนวคิดของสมพันธ์ เตชะอธิก กล่าวคือเกิดจากการจัดตั้งและสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด โดยภายใต้บริบทของนวัตกรรมสังคมรากหญ้ามารูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เลือกมาทั้ง 4 ชุมชนนั้นช่วยแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของเครือข่ายสังคมจากทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือชุมชนนวนเกษรพาถือเป็นการก่อตั้งที่เกิดจากสถานการณ์บังคับที่ส่งผลให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และสุดท้ายเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับช้างป่าให้ได้ ชุมชนสังจะสะสม

ทรัพย์สินถือเป็นการจัดตั้งและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายทางสังคมจากพระสุบิน ปณิโต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น และอีก 2 เครือข่ายชุมชนคือเครือข่ายทอเสื่อริมน้ำจันทบูร และเครือข่ายการเผาพลอยของชุมชนจันทบุรีถือเป็นการก่อตัวตามธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ยังพบว่าองค์ความรู้ใหม่มีความใกล้เคียงและช่วยสนับสนุนทฤษฎีปฐพี มอนซอน ซึ่งกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มองค์กรกับเครือข่ายชุมชน กล่าวคือเครือข่ายชุมชนมีความเชื่อมโยงกันแบบหลวม ๆ และเข้าร่วมกิจกรรมกันตามความเหมาะสม ไม่ได้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการรวมตัวของเครือข่ายชุมชนสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีการรวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์บางประการอย่างชัดเจน แต่การรวมตัวดังกล่าวไม่ได้ช่วยก่อให้เกิดการสนิทสนมหรือสร้างความใกล้ชิดมากเกินไปกว่าหน้าที่ที่ได้รับ เช่นเดียวกับการรวมตัวของชุมชนวนเกษตรพวา ซึ่งเป็นไปเพื่อการหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันกับช้างป่าได้อย่างปลอดภัยเท่านั้นแต่ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความสนิทสนมอื่น

ภายใต้แนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชนรวมทั้งปรากฏการณ์และข้อค้นพบใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัยมองว่าการรวมตัวกันเพื่อก่อตัวเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมรากหญ้ากลายเป็นการสร้างสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น สัญลักษณ์ของสังคมดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นชัดเจนและกลายเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชัดเจนของคนในชุมชนภาคตะวันออก ซึ่งจะถ่ายทอดผ่านนวัตกรรมรากหญ้าที่เป็นตัวแทนที่แสดงถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน นอกจากนั้นแล้วนวัตกรรมสังคมรากหญ้าดังกล่าวยังสามารถเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งผลผลักดันให้สังคมชุมชนที่อยู่เกิดการพัฒนายั่งยืนได้ การสร้างเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นจากนวัตกรรมในระดับรากหญ้าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมในรูปแบบที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าปัญหาที่ส่งผลผลักดันการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าล้วนมีสาเหตุหลักมาจากความเป็นอยู่และการยังชีพของคนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการทอเสื่อของชุมชนริมน้ำจันทบูร การเผาพลอยของชุมชนจันทบุรี การอยู่ร่วมกันกับช้างป่าของชุมชนวนเกษตรพวา หรือการสร้างเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาการกักขังและการออมของ จ.ตราด แต่ก็พบเห็นว่าในปัญหาเชิงลึกระดับรากหญ้ามีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์พื้นที่ของชุมชน รวมไปถึงวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาของผู้คนในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อลักษณะความเป็นอยู่ รวมถึงสภาพการดำรงชีวิตของคนในชุมชนนั้น ๆ และมีการส่งผลและผลักดันให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาให้คนในชุมชนนั้น ๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม หรือใกล้เคียงเดิมมากที่สุด และหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยนำมาถึงความยั่งยืนต่อไป

การวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่องนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา และองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่สอง ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่านวัตกรรมรากหญ้าซึ่งเดิมไม่มีการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างนวัตกรรมเหล่านี้กับความยั่งยืนนั้น ส่งผลอย่างชัดเจนจากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ กล่าวคือนวัตกรรมรากหญ้าในชุมชนภาคตะวันออกทั้ง 4 รูปแบบมีผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะชุมชนริมน้ำจันทบูร ชุมชนเผาพลอย จันทบุรี และเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ ต.ห้วยแร่ จ.ตราด ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถยึดเอานวัตกรรมเหล่านี้เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหลักและสืบทอดความรู้ความสามารถดังกล่าวไปยังลูกหลานเพื่อก่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่เติบโตอย่างยั่งยืนอีกด้วย ผู้วิจัยมอง

ว่าสิ่งที่ช่วยผลักดันให้เกิดเครือข่ายทางสังคมของนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการเติบโตของชุมชนอย่างยั่งยืนอยู่ที่ การดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิต การยังชีพ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงต่อยอดให้ เหมาะสมกับแต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันทางสภาพของภูมิศาสตร์และการดำรงชีวิตมากที่สุด และสามารถนำสิ่งที่ได้รับไปสั่งสอนและสืบทอดให้กับลูกหลานในชุมชนได้มีวิถีชีวิตที่พัฒนาและยั่งยืนสืบไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่าเบื้องหลังของความสำเร็จอยู่ที่นำแนวคิดใหม่ ๆ ผนวกกับการ วิเคราะห์ บริบทเชิงโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการพัฒนานวัตกรรมราก หญ้าและนำไปสู่ความยั่งยืน โดยอาศัยกลไกด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ในการขับเคลื่อนเพื่อก่อให้เกิด เป็นนวัตกรรมขึ้น จะเห็นได้จากการวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดนวัตกรรม และความเชื่อมโยงของนวัตกรรม ต่าง ๆ สู่ความยั่งยืนของชีวิตของผู้คนในชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดการ สร้างนวัตกรรมให้แก่ชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงแก่นแท้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลรวมถึงศึกษาวิเคราะห์ ในเชิงลึกของโครงสร้างทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายสังคมและ นวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ขึ้นมา ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน สาเหตุที่ก่อให้เกิด นวัตกรรมเหล่านั้น รวมไปถึงความเชื่อมโยงและมุมมองของการสร้างความยั่งยืนของนวัตกรรมรากหญ้า และ ความเชื่อมโยงในแง่ของความสำเร็จของนวัตกรรมรากหญ้าที่มีต่อชุมชน ซึ่งการทำความเข้าใจสาเหตุและวิถี ชีวิตเชิงลึกของผู้คนในชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างสูงและจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของ ผู้คนในชุมชนนั้น ๆ รวมถึงปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้เกิดเป็นนวัตกรรมรากหญ้าเหล่านั้นได้ ทั้งนี้การวิจัยในครั้ง นี้จึงให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุของการผลักดันให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าใน แต่ละชุมชน และการสนับสนุนความยั่งยืนของนวัตกรรมเหล่านั้นผ่านทางปัจจัยและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งผลวิจัย ที่ได้มีความสอดคล้องและเข้ากันกับแนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาผ่านแนวคิด GI ของนวัตกรรมรากหญ้าและ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

ในส่วนของการขอค้นพบจากการวิจัยที่ผู้วิจัยเห็นว่าแตกต่างไปจากงานวิจัยชิ้นที่ผ่านมา โดยทำความเข้าใจ หรือวิเคราะห์ความสำคัญขององค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อมโยงของนวัตกรรมรากหญ้าและความ ยั่งยืนของการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก พบว่างานวิจัยชิ้นนี้ช่วยเติมเต็มทฤษฎีของความเชื่อมโยง ระหว่างนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกของไทย ซึ่งนวัตกรรมรากหญ้าทั้ง 4 นวัตกรรมช่วยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในส่วนของความเป็นปัจจัยในการช่วยผลักดันให้เกิดความยั่งยืนใน ชุมชนภาคตะวันออก กล่าวคือ การแก้ปัญหาด้านการยังชีพและการดำรงชีวิตผ่านนวัตกรรมรากหญ้าทั้ง 4 รูปแบบช่วยให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนภาคตะวันออกมีความยั่งยืนและมีการพัฒนาในด้านความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยขอค้นพบดังกล่าวอาจจะยังไม่ชัดเจนในส่วนของชุมชนวนเกษตรพวา เนื่องจากการอยู่ ร่วมกันกับข้างปายังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาผ่านการทำวนเกษตร แต่ทั้งชาวบ้านและผู้วิจัยก็เชื่อ ว่าการสร้างชุมชนแบบวนเกษตรจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืนทั้งด้านการดำรงชีพ ความเป็นอยู่และอยู่ร่วมกันกับข้างต่อไปในอนาคต รวมถึงสามารถเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นในการแก้ไข ปัญหาการบุกรุกพื้นที่อีกด้วย ในขณะที่ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ของการฝึกกำลังของชุมชนอย่างเข้มแข็งและการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุดซึ่งส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทาง อาชีพและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนที่พัฒนาและเจริญรุ่งเรืองขึ้น เช่นเดียวกันกับการช่วยพัฒนาและ ส่งเสริมอาชีพผ่านการสนับสนุนนวัตกรรมการทอเสื่อกกและการเผาพลอยที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีชีวิตความ

เป็นอยู่ผ่านอาชีพที่มั่นคงขึ้น ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับทั้งทฤษฎีของเครือข่ายสังคมและช่วยเติมเต็มแนวคิดความเชื่อมโยงของนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย เรื่อง นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของความรู้ใหม่ ตามวิธีการเกษตรกรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

7.1.1 นวัตกรรมรากหญ้าที่ใช้เป็นตัวแทนจากชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อศึกษาในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วยนวัตกรรมรากหญ้า 4 แบบ คือ แนวคิดใหม่ เพื่อการพัฒนา การจัดการบริหารองค์กร ผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตและแปรรูป มีการคัดเลือกนวัตกรรม ด้วยขอบเขตและรูปแบบจากชุมชนเหล่านี้อาจไม่สามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือตัวแทนของนวัตกรรมรากหญ้าในชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดได้ ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมจึงอาจพิจารณารูปแบบของนวัตกรรมรูปแบบในชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือ หรือการศึกษานวัตกรรมในรูปแบบเดียวกันแต่ในชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ครอบคลุมถึงนวัตกรรมรากชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น

7.1.2 นอกจากขอบเขตที่สามารถขยายให้ครอบคลุมและครบถ้วนมากขึ้นแล้ว การศึกษานวัตกรรมรากหญ้ายังอาจศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของขอบเขตระยะเวลาที่แตกต่างกัน จากช่วงเวลาการศึกษาอาจส่งผลต่อความยั่งยืนของนวัตกรรม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ อาจส่งผลต่อนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชน รวมถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ตามขอบเขตระยะเวลาการศึกษา

8. เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา ขจรกลิ่น. ชนชาติพันธุ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558

กฤษณพงศ์ กีรติกร. หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่เมรุวัดห้วยหิน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มูลนิธิวัฒนธรรม ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (วันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน 2560).

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. การวิจัยชุมชนชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก.

รายงานการวิจัยชุมชน, 2552

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. เอกสารการบรรยายแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า. มหาวิทยาลัยรังสิต, 2017
พระชัยวัฒน์ อัครมโม. ความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ฯ ตำบลสีพยา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรำไพพรรณี, 2555

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

ภูริณัฐร์ โชติวรรณ. การทอเสื่อกกกับ “ทุน” ของชุมชนบางสระเก้าในจังหวัดจันทบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร สักทอง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2559